

ศึกษาเปรียบเทียบการบำเพ็ญตบะในพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์

A comparative study of Ascetic Practices in Theravada Buddhism and Hinduism

พระสมุห์สำราญ ฐานจาโร (คุณทะเล)^๑

ดร.ประสพฤกษ์ รัตนรงค์^๒

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร โดยมีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาการบำเพ็ญตบะในพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาการบำเพ็ญตบะในศาสนาพราหมณ์ และ ๓) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการบำเพ็ญตบะในพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์

ผลการวิจัยเปรียบเทียบพบว่า ตบะในพุทธศาสนาเถรวาท คือ การทำความเพียร เฝ้าผลาญกิเลสทุกชนิดให้เร่าร้อน โดยการปฏิบัติตามหลักธรรมคือขันติธรรม การรักษาศีล การทำสมาธิ การรักษาศูตงค์ เป็นต้นมีลักษณะที่มุ่งเน้นไปที่การกระทำความดี ละเว้นความชั่วและทำให้หมดจดจากอำนาจกิเลส การบำเพ็ญนั้นสามารถทำได้ทุกเพศทุกวัยไม่จำกัดว่าจะเป็นใคร เพราะการบำเพ็ญตบะนั้นต้องใช้วิธีการปฏิบัติที่เป็นสายกลางไม่สุดโต่งไปด้านใดด้านหนึ่ง มีจุดมุ่งหมายทำลายกิเลสด้วยการปฏิบัติขัดเกลากิเลสที่มีในจิตสันดานให้เบาบางลง ไม่หวังเกียรติยศ ชื่อเสียง ค่ายก่องสรรเสริญ เมื่อบำเพ็ญตบะจนถึงที่สุดแล้วย่อมจะได้ผลของการบำเพ็ญตามลำดับคือ ขั้นต้นมีความอยู่เย็นเป็นสุขในโลกนี้ ขั้นกลางคือเมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้วก็จะไปเกิดในสุคติภูมิและขั้นสูงสุดคือขั้นทำลายกิเลสหมดสิ้นไป

ส่วนการบำเพ็ญตบะในศาสนาพราหมณ์ผลการวิจัยพบว่า การบำเพ็ญตบะ คือ วิธีการทรมานร่างกายให้เกิดความเจ็บปวดทรมาน โดยวิธีการต่าง ๆ ให้เกิดความทุกข์จะได้เผากิเลสให้เหือดแห้งไปได้ เช่น อดอาหาร ทรมานตนอย่างเคร่งครัด หรือด้วยการสวดมนต์แสดงความมีศรัทธาต่อเทพองค์ใดองค์หนึ่งอย่างแรงกล้า เช่น พระพรหม พระวิษณุ เป็นต้น ด้วยการควบคุมจิตใจอันเป็นการแสดงออกถึงความเข้มแข็งความมั่นคงทางจิตใจโดยเชื่อว่าถ้าบำเพ็ญตบะด้วยทรมานตนอย่าง

^๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

^๒ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

เครื่องครัดทำแล้วจะได้รับผลมีอำนาจพิเศษเหนือเทพเจ้าจนเทพเจ้าลงมาประทานพรให้สมดังที่ปรารถนาและเป็นการทำลายกิเลสอันจะเป็นหนทางให้เข้าถึงโมกษะคือความหลุดพ้นจากสังสารวัฏอันเป็นเป้าหมายสูงสุดได้ บุคคลที่สมควรบำเพ็ญตบะนั้นต้องเป็นวรรณะกษัตริย์ วรรณะพราหมณ์ วรรณะแพศย์เท่านั้นส่วนพวกศูทรไม่สมควรบำเพ็ญตบะ ถึงจะแอบบำเพ็ญตบะก็ไร้ผล จะทำพิธีให้กับใครผลของการบำเพ็ญตบะการทำพิธีก็ไม่มีผลทั้งสิ้น

คำสำคัญ :ตบะ, เปรียบเทียบ.

Abstract

The research entitled “A comparative study of ascetic practices in Theravada Buddhism and Hinduism” consisted of three objectives. The study aimed: 1) to study ascetic practices in Theravada Buddhism, 2) to study ascetic practices in Hinduism, and 3) to study and compare ascetic practices in Theravada Buddhism and Hinduism.

The findings found that *Tapa* or ascetic practices in Theravada Buddhism referred to an exertion to remove all defilements by practicing tolerance, observing the precepts, meditating, observing the *dhutaṅga* austerities etc. The objectives focused on doing good deeds and refraining from doing bad deeds as ascetic practices required the middle way. Ascetic practices would help training the practitioner’s mind to have less defilements by having less expectations for fame, honor and praise. The results from the accomplishment of ascetic practices were: at the beginning level was to live peacefully and happily, at the middle level was to be reborn in *Kāmasugatibhāmi* or sensuous blissful planes after death, and at the highest level was to be able to remove all defilements.

Tapa or ascetic practices in Hinduism referred to body mortification that included self-infliction of pain in order to remove all defilements e.g. abstention from food, maiming the body or praying as a way to show strong respect and faith to one of the gods such as Brahma and Vishnu etc. It’s believed that to practice asceticism through self-infliction of pain, one would be blessed by gods to get what one wished and prayed for. The ultimate goal of life was to achieve the liberation of soul from endless cycle of rebirths (moksha from samsara), which required asceticism. The person who deserved to practice asceticism had to be from these three social classes in the caste system: Brahmins, Kshatriyas and Vaishyas. Those who were from Shudras class did not deserve to do the practice and even if one secretly did, it would be all in vain.

Keywords : Ascetic Practices , Comparative

๑. บทนำ

ในสมัยที่ชาวอารยันได้รุกรานอินเดีย ชนเผ่าดั้งเดิมนั้นเขามีความเชื่อว่าชีวิตนี้เต็มไปด้วยความทุกข์ยากลำบากนานาประการและเชื่อว่าความตายไม่ใช่การสิ้นสุดของชีวิต ชีวิตยังต้องมีการเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิใหม่ต่อไปอีก ชีวิตเหล่านั้นได้ถูกผูกมัดไว้ด้วยอำนาจกรรม ทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว เพื่อตัดวงจรการเกิด แก่ เจ็บตายเพื่อบรรลุถึงความเป็นอมตะ ไม่เปลี่ยนแปลงตลอดไปที่เรียกว่า โมกษะ มุกติ นิวารณ หรือ นิพพาน โดยมีวิธีที่จะเข้าถึงโมกษะด้วยการบำเพ็ญตบะ คือวิธีการทรมานตนเองให้ได้รับความทุกข์เมื่อชาวอารยันเข้าปกครองอินเดียเห็นว่าแนวคิดการบำเพ็ญตบะมีประโยชน์จึงนำมาผสมเข้ากับเชื่อดั้งเดิมของอินเดีย นำมาปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นประเพณีของชาวอารยัน ซึ่งเป็นนักปกครองจนต่อมาชาวอินเดียดั้งเดิมเห็นว่าการบำเพ็ญตบะเป็นประเพณีของผู้ปกครองแล้วจึงได้ปฏิบัติตามประเพณีนี้เพื่อไม่ให้ขัดกับความเชื่อของชาวอารยันผู้ปกครอง

ความเชื่อเกี่ยวกับการบำเพ็ญตบะนอกจากจะทำให้เชื่อว่าเป็นหนทางแห่งความหลุดพ้นได้แล้วระยะหลัง ๆ ยังเชื่อถือกันอีกว่า ด้วยอำนาจของการบำเพ็ญตบะนั้นยังสามารถทำให้ผู้บำเพ็ญมีฤทธิ์อำนาจเหนือมนุษย์ธรรมดาอีกด้วย เพราะเหตุนี้จึงทำให้คนนิยมหันมาบำเพ็ญตบะกันมากขึ้น ดังมีข้อความในคัมภีร์ไมตราณีย อุปนิษัตวว่า พระราชา พระหัตถถ ได้ทรงสละราชสมบัติและราชาอาณาจักร ออกไปใช้ชีวิตอยู่ในป่าและได้บำเพ็ญตบะ”^๓ ดังนั้นการบำเพ็ญตบะมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำไปสู่ความหลุดพ้น เป็นอันเดียวกันกับอาตมันสากลหรือพรหมมัน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดทางศาสนา และทำให้ชาวอารยันเชื่อตามอำนาจของการบำเพ็ญตบะว่าสามารถทำให้เกิดอำนาจพิเศษสามารถที่จะแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ได้จึงทำให้การบำเพ็ญตบะได้รับความนิยมในหมู่ชาวอินเดียอย่างกว้างขวางจนถึงปัจจุบัน

ในศาสนาพราหมณ์การบำเพ็ญตบะเป็นลักษณะการทรมานตัว เป็นการกระทำอย่างจริงจังเคร่งเครียด และใช้ความพยายามมาก เพื่อให้เทพเจ้าเห็นใจให้ความกรุณาแล้วประทานความสำเร็จให้ตามที่ร้องขอ จะเห็นว่าลักษณะการบำเพ็ญตบะในศาสนาพราหมณ์เป็นไปในทางบังคับเทพเจ้า ทำให้เทพเจ้าเร่าร้อน จนต้องอำนวยผลให้แก่ผู้บำเพ็ญตบะ นอกจากนี้การบำเพ็ญตบะยังหวังให้เทพเจ้าประทานฤทธิ์อำนาจให้แก่ตน มีการทรมานตนเอง ให้หมดกิเลสเหลือแต่ความบริสุทธิ์ เพื่อจะได้เข้าถึงพรหม ความคิดนี้เกิดมาจากเรื่องกรรม เพื่อจะใช้กรรมชั่วที่ตนทำไว้ คือรับกรรมเสียทันที

^๓ ไมตราณีย อุปนิษัต, ๑.๒.

เพื่อไม่ต้องรับความทรมานไปในภายหน้า และเห็นว่ากิเลสเครื่องเศร้าหมองใจทั้งหลายเกิดมาจาก ความสุขสบายของร่างกายทางที่จะดับความปรารถนานี้ คือ ทรมานร่างกายเสียเอง กิเลสก็จะหมดไป

พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับมนุษย์ว่ามีศักยภาพที่สามารถพัฒนาได้ด้วยการฝึกฝน ให้มีความสามารถที่จะหยั่งรู้อัจธรรม จนถึงการการบรรลุความหลุดพ้นจากกองทุกข์ด้วยสติปัญญา ความสามารถของมนุษย์เองโดยไม่ต้องพึ่งพาเทพเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์หรืออำนาจเหนือธรรมชาติใด ๆ ที่จะดลบันดาลให้มีให้เกิดขึ้น ดังนั้นการบำเพ็ญตบะในพระพุทธศาสนาจึงเป็นการใช้ความเพียร เครื่อง แผดเผากิเลส ให้รุ่มร้อนต่างๆ เบาบางลง หรือ หมดไป การบำเพ็ญตบะมีลักษณะการปฏิบัติคือมีใจ สำรวมในอินทรีย์ทั้ง ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ไม่ให้หลงติดอยู่กับสัมผัสภายนอกมากเกินไป ไม่ให้กิเลสครอบงำจิตใจ ในเวลาที่รับรู้อารมณ์ผ่านอินทรีย์ทั้ง ๖ การประพฤติกิริยา พรหมจรรย์ เว้นจากการร่วมประเวณี หรือกามกิจทั้งปวง การปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลถึงพร้อมด้วยสมาธิ และปัญญา ปล่อยวางทุกสิ่งได้หมดสิ้นด้วยปัญญาโดยมีจุดหมายคือการกำจัดกิเลสเข้าสู่พระนิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุด ผู้บำเพ็ญตบะนั้นจะต้องมีความอดทน อดทนอดกลั้นต่อกิเลส กามราคะต่างๆ ต้องมีจิตใจที่มั่นคง เข้มแข็งอดทนอย่างยิ่งต่อสิ่งเร้าจากภายนอกและภายในเพราะกิเลสเป็นของร้อน มันเผาใจเราให้รุ่มร้อน ต้องมีความเพียร เผาผลาญความชั่ว รู้จักบังคับควบคุมตนเอง ไม่ปรนเปรอ ตามใจอยาก ต้องทำให้กิเลสรุ่มร้อน เหือดแห้งไปไม่ว่าวิธีใด จนสามารถขับไล่กิเลสออกจากใจให้หมด ไป หรือเบาบางลง ดังนั้นบำเพ็ญตบะในพุทธศาสนานั้นมุ่งเน้นทางสายกลางไม่หนักไปด้านแบบทุกกร กิริยา คือการทรมานตนจนเกินไปและย่อหย่อนเกินไป มุ่งเน้นทางสายกลาง เป็นการปฏิบัติธรรมที่ทุกคนสามารถปฏิบัติได้และให้ผลสมควรแก่การปฏิบัติ

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าการบำเพ็ญตบะในศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาเถรวาทนั้น มีความแตกต่างกันและเหมือนกันในประเด็นต่าง ๆ จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจจะศึกษาเปรียบเทียบ ในประเด็นต่อไปนี้คือ ความหมาย แนวคิดของ ลักษณะ ผู้สมควรและไม่สมควรบำเพ็ญตบะ วิธีการ เป้าหมาย ผลของการบำเพ็ญตบะ ว่ามีความเหมือนและแตกต่างกันอย่างไรบ้าง จึงมีวัตถุประสงค์ดังนี้

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑ เพื่อศึกษาการบำเพ็ญตบะในพุทธศาสนาเถรวาท
- ๒ เพื่อศึกษาการบำเพ็ญตบะในศาสนาพราหมณ์
- ๓ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการบำเพ็ญตบะในพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

๑. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๘

๒. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ อรรถกถา ตำราวิชาการ บทความวิชาการ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ สื่อออนไลน์ และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

๓. วิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดตามวัตถุประสงค์

๔. เรียบเรียง และสรุปผลการวิจัยพร้อมข้อเสนอแนะ

๕. เสนอผลการวิจัยโดยการบรรยายวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)

๔. สรุปผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่องศึกษาเปรียบเทียบการบำเพ็ญตบะในพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์ มีวัตถุประสงค์คือ ๑) เพื่อศึกษาการบำเพ็ญตบะในพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาการบำเพ็ญตบะในศาสนาพราหมณ์ ๓) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการบำเพ็ญตบะในพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมีผลการวิจัยดังต่อไปนี้

๑. การบำเพ็ญตบะในพุทธศาสนาเถรวาท

จากผลการวิจัยในประเด็นนี้พบว่า ตบะหมายถึง การทำความเพียรเครื่องเผากิเลส^๔ เครื่องเผากิเลสความเห็นแก่ตัว ความเกียจคร้าน^๕ คือ เผากิเลสความชั่วทุกชนิดให้เร่าร้อน เหือดแห้ง ด้วยการสำรวมระวังไม่ให้ความชั่วเกิดขึ้นในจิตสันดานหม่นทำกุศลกรรม กำจัดทำลายมันได้ด้วยการสมาทานรักษารูปร่างและศีล จนเกิดอานุภาพแผดเผาทำลายกิเลส ความชั่วทั้งหลายให้หมดไปจากจิตสันดานทำให้ใจใสสะอาด จนเข้าสู่นิพพานได้ในที่สุด

พระพุทธศาสนาได้รับอิทธิพลความเชื่อเรื่องการบำเพ็ญตบะมาจากอินเดียเพราะเกิดขึ้นในอินเดียจึงรับอิทธิพลมาด้วยเพียงแต่พระพุทธเจ้าทรงปรับเปลี่ยนวิธีการสอนเรื่องการบำเพ็ญตบะเสียใหม่ ทรงสอนให้เข้าใจถูกต้องถึงการบำเพ็ญตบะ การเผากิเลส มิใช่การทรมานร่างกายอย่างเดิวนั้น ที่ถูกต้องคือต้องมีขันติธรรม การรักษาศีล การทำสมาธิ การรักษารูปร่าง เป็นต้น หลักปฏิบัติที่

^๔ ม.ม.อ. (ไทย) ๑๘/๒๓๓/๑๘๒.

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๗๙.

สำคัญ คือต้องฝึกความต้องการของกิเลสจะต้องมีความเพียร อดทนอดกลั้นต่อ กิเลส กามราคะ ต่างๆ ผู้บำเพ็ญตบะจะต้องมีจิตใจที่มั่นคง ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้กับมหากัสสปะว่า “มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งเป็นผู้กล่าวตบะกีดกันกิเลสได้มากมาย สมณพราหมณ์พวกนั้นสรรเสริญคุณแห่งตบะอันกีดกันกิเลสโดยอเนกปริยาย ตบะอันกีดกันกิเลสอันประเสริฐอย่างยอดเยี่ยมมีประมาณเท่านั้น พระพุทธเจ้าตรัสว่ากัสสปะ เราไม่เห็นบุคคลผู้ทัดเทียมพระพุทธเจ้าในการบำเพ็ญตบะอันกีดกันกิเลสอันประเสริฐอย่างยอดเยี่ยม ผู้ที่ยิ่งกว่าเราจะมีที่ไหน ที่จริงเราผู้เดียวเป็นผู้ยิ่งในตบะอันกีดกันกิเลสอันประเสริฐอย่างยอดเยี่ยม คือ อธิจิต อันหมายถึงการฝึกจิตอย่างสูง หรือข้อปฏิบัติทั้งหลายในฝ่ายสมาธิ”^๖ ลักษณะของการบำเพ็ญตบะในแนวทางพระพุทธศาสนาซึ่งแตกต่างอย่างตรงกันข้ามกับความเชื่อของคนในยุคโน้น มีลักษณะที่มุ่งเน้นไปที่การกระทำความดี ละเว้นความชั่วและทำให้ใจให้หมดจดจากอำนาจกิเลส ตบะ จึงถือว่าเป็นข้อปฏิบัติของศาสนาพุทธ หมายถึงความเพียรเพื่อกำจัดกิเลสออกจากจิต นอกจากนี้พระองค์ตรัสถึงเรื่องลักษณะการบำเพ็ญตบะที่ไม่ถูกต้อง นักบวชหรือผู้บำเพ็ญตบะมีคุณสมบัติไม่ถูกต้อง ลักษณะของนักบวชหรือผู้บำเพ็ญตบะที่ถูกต้องและวิธีการบำเพ็ญตบะที่ถูกต้อง จนปริพาชกยอมรับในพระปรีชาของพระองค์ในที่สุด^๗ ดังนั้นที่สมควรบำเพ็ญตบะในพุทธศาสนา จึงต้องมีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย ไม่กังวลในการแสวงหาปัจจัย ๔ มุ่งใช้ความเพียรพยายามในการฝึกฝนอบรมจิต ไม่ให้เต็มไปด้วยกิเลส คือ ความอิจฉาริษยา อวดดี ถือตัว เป็นต้นและมุ่งทำประโยชน์สุขแก่มหาชน^๘ ไม่บำเพ็ญตบะเพราะมุ่งลาภ ยศ สุข สรรเสริญ หรือสวรรค์ แต่มุ่งความสันโดษมักน้อยเป็นหลักส่วนคนที่ไม่ควรบำเพ็ญตบะซึ่งส่วนมากก็เป็นผู้มีมีความปรารถนาลามกมีกิเลสในสันดาน ทำเพราะหวังผลในทางสุขสรรเสริญอันเป็นกิเลส หรือทำสุดโต่งด้านใดด้านหนึ่งเกินไปไม่เดินทางสายกลางตามหลักพุทธศาสนา

ดังนั้นจึงเห็นแนวคิดเกี่ยวกับการบำเพ็ญตบะในพุทธศาสนาได้อย่างชัดเจนขึ้นจุดมุ่งหมายของตนด้วยการเห็นโทษในสิ่งที่ควรงดเว้น อันเป็นความชั่ว ทุจริตทางกาย วาจาและทางใจ สำรวมระวังไม่ให้เกิดขึ้นครอบงำจิตใจ ในขณะที่เดียวกันก็รักษาความดีที่ทำไว้ให้คงอยู่และเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปเพื่อจุดหมายสูงสุดคือการทำลายกิเลสถ้าหากผู้ใดปฏิบัติได้จริงก็ย่อมได้รับนั้นตามสมควรแก่การปฏิบัติ จนถึงบรรลุถึงพระนิพพาน

๒. การบำเพ็ญตบะในศาสนาพราหมณ์

จากการศึกษาในประเด็นนี้แล้วพบว่า ตบะในศาสนาพราหมณ์หมายถึง การส่องแสง ความร้อน ความทรमान แผดเผา การทรमानร่างกาย ความหมายพิเศษคือ การบำเพ็ญเพียรโดยการ

^๖ ที.สี. (ไทย) ๙/๔๐๒/๑๓๑.

^๗ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑/๔๖.

^๘ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔/๓๗-๓๙.

ทรมานร่างกาย การเข้าฌาน การปลงอาบัติ ข้อปฏิบัติพิเศษ^๙ และยังมีความมุ่งหมายหวังให้มีฤทธิ์เดชเหนือเวทตามนุษย์อีกด้วย^{๑๐} วิธีการทรมานร่างกายให้เกิดความเจ็บปวดทรมาน ทุกข์ทรมาน เพื่อเป็นการทำลายกิเลสอันจะเป็นหนทางให้เข้าถึงโมกษะคือความหลุดพ้นจากสังสารวัฏ การบำเพ็ญตบะนี้มีมาตั้งแต่ก่อนสมัยพุทธกาลจนถึงสมัยครั้งพุทธกาลและสมัยหลังพุทธกาล มีคติความเชื่อที่ได้รับการยอมรับนับถือกันมากในกลุ่มนักบวชของอินเดีย ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลาช้านานดังจะเห็นว่ามีการบำเพ็ญตบะกันให้เห็นเสมอ โดยมีความเชื่อว่า เมื่อผู้ใดได้บำเพ็ญตบะ อย่างถึงที่สุดแล้ว เทพเจ้าจะเป็นผู้ลดบันดาลความสุขให้แก่มนุษย์ได้และความเชื่อที่ว่าเมื่อตายไปแล้วก็จะได้ไปอยู่ร่วมกับเทพเจ้า จึงมีการบำเพ็ญตบะ ทรมานตนเพื่อให้เทพเจ้าเกิดความพึงพอใจ

ลักษณะของการบำเพ็ญตบะด้วยการบำเพ็ญทุกกริยาการจำกัดอาหาร ด้วยการเดิน ด้วยการยืน ด้วยการนั่ง ด้วยการแต่งตัวต่าง ๆ ลักษณะของการบำเพ็ญตบะด้วยการสำรวมระวังบาป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการควบคุมจิตใจไม่ให้ฟุ้งซ่าน หรือแสดงอาการโกรธเคืองออกมา เป็นการแสดงออกถึงความเข้มแข็งความมั่นคง ทางจิตใจลักษณะของการบำเพ็ญตบะด้วยการให้ศรัทธาต่อเทพองค์ใดองค์หนึ่งด้วยการมีศรัทธาอย่างแรงกล้าต่อเทพเจ้าองค์ใดองค์หนึ่ง เช่น พระพรหม พระวิษณุ เป็นต้น ต้องมีศรัทธาโดยการแสดงออกด้วยการสวดมนต์เพื่อให้เทพพอใจ อาจจะประทานพรให้ตามที่ต้องการหรือมาปรากฏกายต่อหน้าผู้บำเพ็ญตบะแล้วให้สิ่งที่ปรารถนาการบำเพ็ญตบะนั้นชาวอารยันผูกขาดพิธีกรรมไว้ในกลุ่มตนเท่านั้น ถือว่าเป็นข้อวัตรปฏิบัติกันในกลุ่มเพียง ๓ วรรณะ คือ วรรณะกษัตริย์ วรรณะพราหมณ์ วรรณะแพศย์ ดังมีข้อความในคัมภีร์มานวธรรมศาสตร์ว่า “การบำเพ็ญตบะเป็นเรื่องที่ปฏิบัติกันเฉพาะในหมู่อารยันเท่านั้น”^{๑๑} ส่วนวรรณะศูทรซึ่งเป็นชาวพื้นเมืองเดิมไม่มีสิทธิ์ในการบำเพ็ญตบะ เพราะไม่มีผลที่เกิดจากการบำเพ็ญตบะ วรรณะศูทรจึงไม่สมควรบำเพ็ญตบะหากมีนักบวชหรือมีใครคนใดสั่งสอนศูทรการบำเพ็ญตบะของนักบวชนั้นก็ไร้ผลเช่นกัน

ดังนั้นตบะจึงถือเป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญซึ่งเป็นวิธีการที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติบรรลุผลสำเร็จตามที่ต้องการได้วิธีการบำเพ็ญตบะด้วยทรมานตนตามวิธีที่นักบวชในยุคนั้นนิยมปฏิบัติกันเช่นถือการกินแต่ผลไม้ถือการกินแต่รากไม้ ถือการกินแต่สมุนไพร ถือการกินแต่นม ถือการกินวันละไม่เกิน ๘ คำ ถือการกินตามข้างขึ้นข้างแรม ถือการเที่ยวหากินตามป่าช้า เป็นต้น ผู้บำเพ็ญตบะจะต้องตั้งใจให้แน่วแน่มั่นคงส่งกระแสจิตมุ่งตรงไปยังบรมเทพองค์ใดองค์หนึ่ง เช่นพระพรหม พระวิษณุหรือพระศิวะ เป็นต้นและทำการบำเพ็ญตบะอย่างเคร่งครัดเพื่อให้เทพเจ้าเกิดความพอใจแล้วเทพเจ้าองค์ที่ส่งกระแสจิตตรงไปยังท่านก็จะมาปรากฏตัวต่อหน้าของผู้บำเพ็ญตบะและให้พรแก่ผู้บำเพ็ญตบะนั้น

^๙ ฤคเวท. ๑๐.๑๕๔.๒-๔.

^{๑๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, พิมพ์ ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๗๓.

^{๑๑} มานวธรรมศาสตร์, ๖.๑;๘; ๒๓.

ตามที่ยากจะได้ อยากจะมีอยากจะไปใช้ชีวิตเป็นอมตะในแดนสวรรค์ หลังจากที่ตายไปแล้ว จุดมุ่งหมายเพื่อการชำระสิ่งที่เปื้อนความชั่วทั้งหมดแล้วเป็นผู้บริสุทธิ์ได้ด้วยอำนาจตะบะและเพื่อการบรรลุโมกษะจึงเป็นเป้าหมายสูงสุดในศาสนาพราหมณ์

๓. เปรียบเทียบการบำเพ็ญตะบะในพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์

จากการวิจัยแล้วพบว่า การบำเพ็ญตะบะในพระพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์ทำให้ทราบได้ว่าการบำเพ็ญตะบะมีความเหมือนและต่างกัน คือ การบำเพ็ญตะบะในพุทธศาสนามุ่งเน้นการปฏิบัติตามหลักธรรม ที่สามารถให้ผลของการปฏิบัติได้ทันตาเห็นคือมีความสุขที่เกิดจากการปฏิบัตินั้นทันที ผู้บำเพ็ญตะบะนั้นก็ได้กำหนดว่าเป็นบุคคลใดบุคคลหนึ่ง สามารถบำเพ็ญได้ทุกเพศทุกวัย เป็นการปฏิบัติขัดเกลากิเลสให้เบาบาง ไม่บำเพ็ญเพื่อความมีชื่อเสียง ค่ายกย่องสรรเสริญแต่มีจุดมุ่งหมายหลักคือทำลายกิเลสโดยมีวิธีการปฏิบัติที่เป็นสายกลางไม่สุดโต่งไปด้านใดด้านหนึ่งการบำเพ็ญตะบะจึงจะได้ผลขั้นต้นก็มีความอยู่เย็นเป็นสุข ชั้นกลางก็ไปเกิดในสุคติภูมิเมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้วขั้นสูงสุดคือถึงพระนิพพานขั้นทำลายกิเลสหมดสิ้นไป ส่วนการบำเพ็ญตะบะในศาสนาพราหมณ์นั้นเป็นการทรมานร่างกาย เช่นอดอาหาร ทรมานร่างกายโดยประการต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อให้เกิดความทุกข์จะได้เผากิเลสให้เหือดแห้งไป ผู้ที่จะบำเพ็ญตะบะนั้นจำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มเท่านั้นคือต้องเป็นคนวรรณะ กษัตริย์ พราหมณ์ แพทย์ เท่านั้นไม่ให้วรรณะศูทรที่ต่ำสุดบำเพ็ญเด็ดขาดและมุ่งการทรมานตนอย่างเคร่งครัดโดยเชื่อว่าถ้าทำได้จะมีอำนาจพิเศษเหนือเทพเจ้าจนเทพเจ้าลงมาประทานพรให้สมที่ปรารถนา หรือทำลายกิเลสบรรลุโมกษะอันเป็นเป้าหมายสูงสุด

ดังนั้นการบำเพ็ญตะบะในพุทธศาสนาจึงเหมือนกันตรงที่มีการสำรวมอินทรีย์ มีเป้าหมายเพื่อทำลายกิเลส ส่วนที่ต่างกันคือผู้บำเพ็ญตะบะในศาสนาพราหมณ์จำกัดว่าศูทรทำไม่ได้ และวิธีการบำเพ็ญตะบะก็ต้องทำอย่างจริงจัง เคร่งเครียดหนักมากเท่าไรยิ่งดี นานเท่าไรยิ่งดีส่วนพุทธศาสนาบุคคลที่จะบำเพ็ญตะบะไม่จำกัดอายุ เพศวัย ไม่ว่าใครก็ทำได้และการบำเพ็ญตะบะก็มุ่งเป็นแบบสายกลางไม่ตึงและไม่หย่อนจนเกินไป

๕. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการศึกษาการทำวิจัยครั้งนี้ ได้กล่าวถึงการบำเพ็ญตะบะในพระพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมีเนื้อหาในการศึกษาวิจัยที่กว้างมากจึงยังมีเนื้อหาขอบเขตที่สามารถทำการศึกษาวิจัยได้อีกหลายประเด็นด้วยกัน โดยผู้วิจัยได้เสนอแนะแนวทางเพื่อการทำวิจัยไว้ในการทำวิจัยครั้งต่อไปควรทำเรื่องดังต่อไปนี้

- ๑) ศึกษาอิทธิพลของการบำเพ็ญตะบะต่อพุทธศาสนาเถรวาท

๒) ศึกษาเปรียบเทียบการบำเพ็ญตบะในพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาเซน

๓) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการบำเพ็ญตบะในคัมภีร์มั่งคั่งถกที่ปี

เอกสารอ้างอิง

๑. ข้อมูลปฐมภูมิ:

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

๒. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

จำนง ทองประเสริฐ, **ปรัชญาประยุกต์ ชุตินิเวศ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร: บริษัท ต้นอ่อน
แกรมมี จำกัด, ๒๕๓๙.

ทองหล่อ วงษธรรมา, ปรัชญาอินเดีย, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๓๕.

แสง จันทร์งาม. **วิธีสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร : กมลการพิมพ์, ๒๕๒๖.

(๒) วิทยานิพนธ์

พระมหาบุญเลี้ยง เตชพโล (บุตรตะเคียน), มโนทัศน์เรื่องตบะในพุทธศาสนา, วิทยานิพนธ์หลักสูตรศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

นางสาวพรพิมล คุ่มอินทร์, การบำเพ็ญตบะในศาสนาฮินดู, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.